

Wijnand Mijnhardt

Carrièrejagers en verlichte geesten

Geesteswetenschappen en geschiedenis in de
eenentwintigste eeuw

Steeds vaker worden we tegenwoordig herinnerd aan het crisialarm dat door de humaniorafaculteit galmt. De geesteswetenschappen zouden hun ware positie in de samenleving niet langer vervullen. Maar wat houdt die positie eigenlijk in? Waar is zij op gebaseerd? Door te kijken naar de rol die de geesteswetenschappen in het verleden hebben gespeeld, probeert prof. dr. Wijnand Mijnhardt de maatschappelijke positie die de geesteswetenschappen vandaag de dag zouden moeten innemen voor ogen te zien.

Inleiding

De humaniora liggen met enige regelmaat onder vuur. Maar nu, aan het begin van de eenentwintigste eeuw, zijn de gevoelens van bedreiging en benardheid wel heel erg wijdverspreid. Met boektitels als *Not for Profit* (Martha Nussbaum), *What are the universities for* (Stefan Collini) en dagbladcolumns getiteld 'Zo verdwijnt de alfa uit de universiteit' (Rens Bod), wordt ons het einde van een tijdperk aangekondigd. En ook voor het verzet tegen de afbraak verschijnen handboeken zoals *The Assault on the Universities* met daarin opgenomen vlamme pamfletten als *A Manifesto for Resistance* (Michael Bailey en Des Freedman). Nu lezen dit soort werkjes als een trein. Je blijkt gelukkig niet de enige te zijn die constateert dat de wereld naar de Filistijnen gaat, omdat de geesteswetenschappen niet meer op hun waarde worden geschat.

Wanneer we wat meer tijd voor reflectie nemen, is twijfel aan de gestelde diagnoses gerechtvaardigd. Hebben de geesteswetenschappen het niet

aantoonbaar lang heel goed gedaan? Kijken we niet te makkelijk naar de geesteswetenschappen als hoeders van de hoge cultuur, een perspectief dat de auteurs van de zojuist besproken categorie geschriften overduidelijk het meest aan het hart gaat? Wanneer we daarentegen kijken naar de wijze waarop een geesteswetenschappelijke opleiding afgestudeerden maatschappelijk bruikbaar en economisch inzetbaar maakt, valt er eigenlijk alleen op het heden veel aan te merken en hebben we, tenminste wanneer we dat zelf willen, een opgewekte toekomst voor de boeg.

Beschaving van het 'redeloze gemeen'

De beoefening van kunsten en wetenschappen – actief en passief – is een activiteit van alle tijden. Dat een dergelijke tijdpassering als de kern van de cultuur wordt aangeduid, is een verschijnsel van de tweede helft van de achttiende eeuw. Toen kreeg het begrip cultuur zijn moderne betekenis en uit diezelfde periode dateert de notie dat onderwijs in cultuur en wetenschap overheidszaak behoren te zijn. Dat idee was het resultaat van intensieve debatten over het onderwijs – van lager tot universitair – die overal in Europa werden gevoerd. In Nederland waren het de revolutionaire Bataven die, geruggesteund door de onderwijsdiscussies uit de decennia ervoor, in 1799 voor het eerst in de geschiedenis een Agent voor de Nationale Opvoeding met de zorg voor onderwijs en wetenschap belastten.

Het ging daarbij niet om de bevordering van cultuur en wetenschap als zodanig. De Bataven hadden een bij uitstek instrumentele visie. Onderwijs en wetenschap stonden in dienst van politieke en economische doeleinden. Hierbij ging het ze om drie dingen: burgerschap, natievorming en welvaartsbevordering. In de jaren voor de Franse Revolutie had burgerschap zich in felle debatten ontwikkeld tot een morele en politieke categorie. De ware burger was zelfredzaam en in staat voor zichzelf en zijn gezin te zorgen zonder op derden een beroep te hoeven doen. Hij was betrouwbaar, oprecht en rechtvaardig, maar ook gevoelig en sociaal bewogen: kortom een steunpilaar voor gezin, kerk en daarmee ook geschikt voor politieke taken. Een moderne en doelmatige staat kon niet zonder een actieve inbreng van zijn burgers. Een gedegen opleiding en enige kennis van recht, maar vooral geschiedenis, zouden de burger moeten helpen zich op die politieke en maatschappelijke rol voor te bereiden.

Bij het proces van natievorming speelden cultuur, wetenschap en

onderwijs minstens zo'n grote rol. Nederland was in de laatste decennia van de achttiende eeuw druk bezig een eigen culturele identiteit te ontwikkelen en van taal, literatuur, wetenschap, toneel, muziek en schilderkunst werd in dat kader veel verwacht. Cultuur en wetenschap hadden tenslotte ook een onmisbare economische functie die weer nauw verbonden was met de nieuwe burgeridealen. Die burger moest immers zelfredzaam zijn, maar daarvoor had hij wel een baan en inkomen nodig. Economische ontwikkeling werd daarmee staatszaak en de overheid keek naar het onderwijs, ook in cultuur en wetenschap, om de burger economisch weerbaar en maatschappelijk inzetbaar te maken. Interventie was daarmee noodzaak en sleutelbegrip geworden. De hele natie diende opgevoed en beschaafd te worden. De inspanningen van de Agent van de Nationale Opvoeding en zijn ambtsopvolgers vormden gedurende bijna twee eeuwen de hoeksteen van een niet aflatend offensief om van het 'redeloze gemeen' beschaafde en politiek bruikbare burgers te maken, ze samen te binden in de vaderlandse natiestaat en ze te voorzien van economisch nuttige vaardigheden.

Ook de humaniorafaculteiten leverden een – aanvankelijk nog kwantitatief bescheiden, maar wel cruciale – bijdrage aan dit offensief. Ze leidden ambtenaren en leraren op die gepokt en gemazeld waren in datgene wat in de artesfaculteit van meet af aan de kern was geweest van de universitaire opleiding: lezen, nadenken, schrijven en spreken – of om het te formuleren in de klassieke termen van het trivium: grammatica, logica en retorica. De vakken die men verder aan die letterenfaculteiten onderwees, moesten ook bijdragen aan het aankweken van burgerschap en natiebesef. In de twintigste eeuw nam het belang van die letterenfaculteit alleen maar toe omdat ze steeds meer leraren en andere hoger opgeleide functionarissen dienden af te leveren. Weliswaar kreeg de letterenfaculteit te maken met toenemende specialisatie en ontstonden er steeds meer nieuwe disciplines, maar die brachten dat oorspronkelijke vaardighedenscala van grammatica, logica en retorica niet in diskrediet. Integendeel, specialistische vakbeoefening en de klassieke vereisten van het trivium smolten naadloos ineen en een snel groeiend leraren- en professorencorps bracht deze kwaliteiten effectief in de samenleving in omloop. Burgerschap, natiebesef en lezen, nadenken, schrijven en spreken vormden tezamen de harde kern van het onderwijs op de middelbare school en aan de universiteit.

Schiller's taak der geschiedenis

In de Duitse gebieden werd dit debat in de late achttiende eeuw met nog meer verve gevoerd. Een met name voor historici relevante bijdrage eraan was de oratie van de Duitse literator en historicus Friedrich Schiller (1759-1805) aan de universiteit van Jena, zes weken voor het uitbreken van de Franse Revolutie, getiteld *Was heißt und zu welchem Ende studiert man Universalgeschichte?* Schiller was tot op dat moment vooral bekend als dichter en als schrijver van immens populaire toneelstukken als *Die Räuber* en *Don Carlos*. Schiller sneed in zijn rede twee grote problemen aan die ons nog steeds bezighouden: het nut van de geschiedenis en het doel van de universiteit.

Tot aan Schiller's tijd had het denken over geschiedenis in de westerse wereld maar weinig verandering ondergaan. Iedereen was ervan overtuigd dat de onveranderlijke mens in de loop van de geschiedenis steeds weer voor dezelfde soort beslissingen werd gesteld. In zo'n context is geschiedenis buitengewoon nuttig. Ze levert immers een onafzienbare hoeveelheid leerrijke feiten en voorbeelden. Die waren niet voor iedereen van evenveel belang, maar voor allen die in de politiek actief waren, was een grondige kennis van de geschiedenis onmisbaar. Vele beroepspolitici zijn er nog steeds enthousiaste vertolkers van. Om de wereld te duiden heeft de mens maar twee instrumenten nodig: de rede en de geschiedenis.¹

In de loop van de achttiende eeuw krijgt een meer visionaire geschiedschrijving gestalte. Geschiedenis wordt dan een machtig epos dat het verleden zin, vaart en bezieling geeft, een richtsnoer is voor het handelen in het heden en een baken vormt naar de toekomst. In Voltaire's *Essai sur les mœurs* (1756) zijn de contouren van zo'n visionair perspectief al zichtbaar. Nogal wat achttiende-eeuwse schrijvers, Voltaire voorop, vonden dat de historische ontwikkeling zijn natuurlijk eindpunt zou krijgen in de natiestaat, maar die route wilde Schiller absoluut niet bewandelen. Voor Schiller kregen heden, verleden en toekomst pas zin door de grote verbanden die de historicus de geschiedenis oplegt, maar nationale geschiedenis beschouwde hij echter als een treurig en benepen genre. Het ging hem om *Universalgeschichte*, een geschiedenis van de gehele mensheid. Want in die geschiedenis viel een perfectioneringsproces te bespeuren, dat weliswaar erratisch en chaotisch verliep, maar dat de mensheid uiteindelijk naar steeds hogere trappen van humaniteit zou brengen. De hoop op zo'n toekomst moest de historicus uitdragen.

Van Schiller's bevolgen, kosmopolitische geschiedopvatting moeten de meeste hedendaagse historici niets hebben. Een kind kan immers zien dat die epistemologisch niet deugt. Is Schiller's toekomstverwachting niet gewoon een goedkoop alternatief voor een religieus geïnspireerd geloof in een zinvolle wereld? Helemaal ongelijk hebben ze niet. Ook Schiller zelf heeft later zijn twijfels uitgesproken over zijn eigen geschiedopvatting.² Echter, het probleem van de hedendaagse historici is dat ze zelf geen bruikbaar alternatief presenteren. Diepgeworteld cynisme is het enige dat ze in de aanbieding hebben. De moderne geschiedenis kent geen helden meer, maar ook geen schurken, geen zwarte bladzijden, maar ook geen witte en het enige wat de geschiedenis leert, is kritische zin. De geestelijke armoe van deze benadering van het vak is al vaak aan de kaak gesteld.³ Goede geschiedschrijving kan niet zonder kritische zin, maar goede geschiedenis gaat nog steeds, net als bij Schiller, over zingingeving aan het bestaande. En dat bestaande verandert voortdurend en daarmee ook de behoefte aan geschiedbeelden. Het blijft de taak van de historicus, gelouterd door epistemologische beperkingen, met vallen en opstaan duidelijk te maken waar we vandaan komen en waar we staan. Dit allemaal in afwachting van een hoopvolle toekomst.

Dat Schiller's kosmopolitisch perspectief nog steeds weet te inspireren, bewijst ook het concert dat op de Eerste Kerstdag van 1989 in het Schauspielhaus in Berlijn ten gehore werd gebracht. Het was een feestelijke bijeenkomst ter gelegenheid van de in dat jaar vreedzaam neergehaalde Berlijnse Muur die 28 jaar symbool was geweest van een radicaal verdeelde wereld. De dirigent was geen Duitser, maar een Amerikaan, Leonard Bernstein. Ook Bernstein's orkest bestond niet uit Duitsers – al waren die er ook bij –, maar uit musici van alle grote wereldorkesten. Dat was opzet, het mocht geen Duits orkest zijn en al helemaal niet een Europees orkest, het ging Bernstein om een echt wereldorkest en het concert moest over de gehele wereld worden uitgezonden. Dat gebeurde ook. Ten gehore werd gebracht de *9e Symphonie* van Ludwig van Beethoven, niet zozeer wegens Beethoven, maar wegens het koor met zijn van Schiller afkomstige *Ode an die Freude*. Er was immers geen werk dat zo fraai de ontwikkelingsgang van de mensheid tot aan die mooie Kerstdag van 1989 in perspectief had geplaatst. Ook nu weer bood Schiller's kosmopolitisme een visie op de geschiedenis die ondanks de grote tragische gebeurtenissen hoop bood voor een verscheurd mensdom.

Op de Brusselse burelen van de Europese Unie moeten brave bureaucraten die Kerstdag de wenkbrauwen hebben gefronst. Kon dit wel? Was die *Ode an die Freude* niet ooit uitgeroepen tot hymne van Europa? Dat was zo. Er is jarenlang gesteggeld over een volkslied voor Europa, maar in 1972 had de Raad van Ministers het besluit erdoor gedrukt deze *Ode* tot officiële hymne uit te roepen, nog wel in de uitvoering van de Oostenrijkse dirigent Herbert von Karajan. Een besluit dat het totale onbegrip van de Brusselse technocraten voor de culturele dimensie van het Europese verleden illustreert. Zelfs wanneer de gehandicapte en met een gebrek aan democratische legitimiteit worstelende Europese monetaire en economische unie al als wegbereider van een echte eenheid zou kunnen fungeren, missen de Brusselse apparatsjiks ten enenmale het vermogen zich daadwerkelijk te laten inspireren door Schiller's kosmopolitisch *Ode*. Europa is voor waarlijk grote gedachten op zijn best een armoedig missiegebied.

Schiller's geschiedopvatting en zijn kosmopolitisch door het verleden gestuurde geloof in de toekomst stonden niet op zichzelf. Ze vormden het fundament voor zijn filosofie over wat een universiteit zou moeten zijn. Schiller deelde zijn gehoor in 1789 in twee groepen in. De universiteit wordt aan de ene kant bevolkt door wat hij de *Brotgelehrte* noemde, carrièrejagers: zowel studenten als docenten, die nooit stilstaan bij wat ze moeten leren of doceren, die niet geïnteresseerd zijn in de vraag hoe hun vak samenhangt met dat van anderen en die geïrriteerd raken wanneer hierover vragen worden gesteld. Vitriool is Schiller's grootste wapen. Het zijn lieden die een broertje dood hebben aan extra werk. Het enige wat er toe doet is het met zo min mogelijk moeite voldoen aan de eisen. En eenmaal gearriveerd, zijn ze doorgaans gekant tegen vernieuwing, al was het alleen maar omdat verandering meer werk met zich mee brengt. Met andere woorden, ze zijn niet zozeer bereid de wetenschap te dienen, als wel er aan te verdienen, in geld dan wel in waardering. Het zijn kritiekloze lieden met een slavenziel die per ongeluk in het rijk der vrijheid terecht zijn gekomen.

Het tegendeel van de *Brotgelehrte* is de *philosophische Kopf*, de ruimhartige en creatieve geest, die voortdurend op jacht is naar nieuwe kennis. Die in de eerste plaats wil begrijpen hoe de wereld in elkaar steekt en hoe de verschillende disciplines die die wereld bestuderen met elkaar samenhangen, want de samenhang der dingen is het ultieme doel van de wetenschap. Dit type student of docent begrijpt dat in de wetenschap *instant*

succes zeldzaam is, omdat we steeds moeten terugkeren van doodlopende wegen. De *philosophische Kopf* is onbaatzuchtig en kan tegen kritiek omdat hij weet dat we uiteindelijk alleen gezamenlijk op zoek kunnen zijn naar de waarheid. Het gezelschap van superieure geesten beschouwt hij als een uitdaging terwijl de *Brotgelehrte* hiervan het zuur krijgt. Ook de *philosophische Kopf* kan niet zonder brood, maar voor hem zijn carrière en geldelijk gewin niet het doel van een loopbaan aan de universiteit. Wat deze vrije en verlichte geesten voortdrijft, is de zeldzame, maar alles overheersende vreugde wanneer een wetenschappelijk probleem even opgelost lijkt.

Parallellen met het heden

Schiller's universiteit is vandaag herkenbaarder dan ooit en we kunnen allen moeiteloos voorbeelden vinden bij zijn academische ideaaltypen. Zijn ze echter niet het symptoom van een veel groter probleem? Is de huidige universiteit met zijn nadruk op internationale *rankings*, overproductie aan matig onderzoek en minachting voor het onderwijs niet weinig meer dan een gigantische, maar totaal verkeerd afgestelde banenmachine? Het zou voor de hand liggen het heil voor de toekomstige universiteit van de humaniorafaculteit te verwachten. Daar, zo zou je toch mogen aannemen, moeten *Philosophische Köpfe* in grote aantallen te vinden zijn. Niets is echter minder waar.

De humaniorafaculteit is gecorrumpeerd. Het is een interessante hypothese dat met de explosieve groei van de universiteit van de jaren zeventig van de twintigste eeuw het bederf is begonnen. In ieder geval begint de elite van de universitaire humaniora, die als gevolg van de externe democratisering van het onderwijs in de jaren zestig dramatisch in omvang is toegenomen, vanaf dat moment aan een opmerkelijk proces van maatschappelijke abdicatie. Ze gaven daarmee de facto inhoud aan hun twijfel aan de al twee eeuwen vigerende nationale en burgerlijke onderwijsmissie waarvan ze zelf het product waren geweest. De fractieleider van de communisten in de Tweede Kamer, Markus Bakker, verwoordde dit verraad eind jaren zeventig anders maar minstens zo pregnant: 'Nu kunnen arbeiderskinderen eindelijk naar het gymnasium en dan schaffen ze het gymnasium af.'⁴

Die eeuwenoude missie was het opleiden van leraren, ambtenaren

en intellectuelen die gepokt en gemazeld waren in datgene wat, zoals gezegd, in de humaniorafaculteit van meet af aan de kern was geweest van de universitaire opleiding: lezen, nadenken, schrijven en spreken. Die maatschappelijke abdicatie nam twee vormen aan en gezamenlijk hebben ze de bijl gelegd aan de wortels van het maatschappelijke gewicht van de geesteswetenschappelijke faculteit. De hedendaagse crisis heeft de universitaire elite voor een niet gering deel aan zichzelf te wijten. Toch is het tegenwoordig goed gebruik de oorzaak van de problemen van de universiteit bij het neoliberalisme en de daarmee verbonden *audit culture* te leggen. Dat is een begrijpelijke constatering. De behoefte om het universitaire bedrijf in kwantificeerbare termen te vatten en op direct economisch nut te oriënteren, heeft veel kwaad gedaan. Dit laat echter onverlet dat ook de universitaire elites blaam treft.

Vanaf de jaren zeventig gingen er steeds meer stemmen op om het beroep van leraar niet meer als de natuurlijke bestemming van de afgestudeerde te beschouwen. Waren ze niet geschikt om talloze maatschappelijk nuttige functies te bekleden? Die andere beroepsuitgangen waren er altijd al geweest en met de welvaartstoename vanaf de jaren zeventig groeide de behoefte aan goed opgeleide beleidsambtenaren. Nu werd het echter 'bon ton' om het beroep van leraar als de variant voor sukkel en kneuzen af te schilderen. In de debatten rond de invoering van de wet Posthumus rond 1980 werd die ontwikkeling afgerond en verdween het lerarenberoep definitief uit het geesteswetenschappelijk vizier. Minstens zo opmerkelijk was het beleid om de beheersing van de moderne vreemde talen, op het Engels na, als onderwijsdoel af te waarden. Die politiek was om meerdere redenen desastreus. Niet alleen leidde ze tot een eenzijdige culturele oriëntatie op de Angelsaksische wereld – en dat in een tijd dat de Europese integratie juist cultureel vorm had moeten krijgen –, ze dreef ook de toch al kleine Nederlandse intellectuele elite in een cultureel en linguïstisch element. Ze maakte bovendien een belangrijk deel van de klassieke geesteswetenschappelijke faculteit overbodig. Het is schrijnend dat recente protesten tegen de afbouw van de moderne vreemde talen op de universiteit niet zelden afkomstig zijn van studenten die zelf niet in staat zijn een Duitse of Franse, laat staan een Italiaanse of Spaanse monografie tot zich te nemen.

De andere verschijningsvorm van de maatschappelijke abdicatie van de humaniora-elite was de groeiende beklemtoning van het onderzoek. In

de traditionele humaniorafaculteit werd wel degelijk onderzoek gedaan, maar dat was aan het individu gebonden, had doorgaans een nauwe relatie met het verzorgen van onderwijs en was qua onderzoekproductie bescheiden. De enorme groei van de omvang van de wetenschappelijke staf bij geesteswetenschappelijke faculteiten als gevolg van de toename van de onderwijsvraag leidde echter als vanzelf ook tot een dramatische groei van de onderzoekscapaciteit. Aanvankelijk had het nog geen stijging van de onderzoekproductie tot gevolg. Immers, het onderwijs vroeg veel en nogal wat nieuwbakken stafleden hadden geen idee wat met hun onderzoekstijd te doen. De vele anekdotes over stafleden die die tijd gebruikten om nu eindelijk eens het verzameld werk van Dickens te lezen, zijn niet helemaal ongegrond.

Afrekencultuur

De afrekencultuur waarmee de universitaire elite in de jaren tachtig begon te experimenteren en waartoe ook externe wetenschapsorganisaties als de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) werden gereorganiseerd, zorgde er niet alleen voor dat onderzoek steeds belangrijker werd, maar ook dat het een steeds grootschaliger karakter kreeg om uiteindelijk het leven van hoogleraren en docenten geheel te domineren. Waren zij voor die tijd in de eerste plaats verantwoordelijk voor het onderwijs, nu ligt de nadruk op het aansturen van grote groepen aio's en postdocs en hun prestige is recht evenredig met de omvang van die laatste taak. De richting van het onderzoek wordt, als gevolg van de al gemelde linguïstische verarming, steeds vaker uitsluitend door Angelsaksische noties gestuurd.

Het is eigenlijk merkwaardig dat er maar zelden gedebatteerd wordt over de vraag wat het nut is van zoveel humanioraonderzoek en meer in abstracto, hoeveel van dat type onderzoek een beschaafde samenleving eigenlijk nodig heeft. Dat betekent overigens allerm minst dat er tegenwoordig slecht onderzoek wordt gedaan. Wanneer we de snelle groei van het aantal artikelen afkomstig van Nederlandse onderzoekers in buitenlandse tijdschriften als maatstaf nemen, is de kwaliteit van het geesteswetenschappelijk onderzoek de laatste decennia aantoonbaar gestegen. Het merendeel van de onderzoeksresultaten komt echter niet alleen in een wetenschappelijk, maar vooral ook in een maatschappelijk

vacuüm terecht. De aantallen publicaties zijn zo groot geworden dat humanioraonderzoekers de pretentie dat ze hun vak bijhouden, per definitie maar moeilijk kunnen waarmaken. En als ze hier wel in slagen, dan doen zij dat in ieder geval op een steeds kleiner en steeds specialistischer terrein.

De door de universitaire elites zelf bedachte afrekencultuur die met het neoliberalisme pas echt de wind in de zeilen kreeg, heeft zich tot een systeem ontwikkeld waarin de balans definitief zoek is en perverse prikkels ruim baan hebben gekregen. Het is voor je conduitestaat immers veel beter om je onderzoeksresultaat te spreiden over drie, bij voorkeur buitenlandse tijdschriften, dan verslag ervan te doen in een Nederlandstalig artikel. Omdat de individuele onderzoeker vooral op zijn onderzoek wordt afgerekend, heeft dit alles grote gevolgen voor het onderwijs. Ontegengesteld is de kwaliteit van het universitair onderwijs de laatste jaren verbeterd. Ook het idee van een grotere rol van de universiteit bij de opleiding van leraren vindt steeds meer aanhang. Toch is het allemaal halfhartig. Nog steeds wordt het gros van de toekomstige studenten opgeleid door leraren die de universiteit alleen tijdens een excursie van binnen hebben gezien. Zolang we het ideaal van de onderzoeksuniversiteit onverkort en voor alle faculteiten in dezelfde vorm van toepassing blijven verklaren, gaan we door met hoogleraren en docenten in een beschamende spagaat te dwingen waarvan de uitkomst – een faillissement van de *civitas academica* – voorspelbaar is. Het opleiden van *Philosophische Köpfe* is nu eenmaal een tijdrovende aangelegenheid en vereist een onderwijsuniversiteit. Voor de productie van *Brotgelehrte* voldoet de universitaire lopende band.

Conclusie

Voor het vak Geschiedenis gelden praktisch alle bovengenoemde punten *a fortiori*. Geschiedenis heeft lange tijd met succes de belangen van de natie gediend. Die geschiedbeelden waren tijdgebonden en soms schadelijk, maar ze leverden ook broodnodige zingeving, zeker wanneer ze gepaard gingen met het aanleren van het even onmisbare kritisch vernuft. Nu de natie als vanzelfsprekend bindmiddel langzaam aan betekenis inboet en er in een globaliserende wereld bredere verbanden worden gesmeed, moet het vak geschiedenis een nieuwe, meer kosmopolitische missie formuleren. Ze kan die taak echter niet vervullen wanneer ze die toekomstgerichte boodschap uitsluitend verwoordt in aan de Angelsaksische wereld ontleende

kernelementen, die andere taal- en cultuurgebieden negeert of de boodschap door een Angelsaksische bril gekleurd tot zich neemt.

Een zingevende kosmopolitische missie is niet hetzelfde als kritiekloos je huid naar de wind hangen. Het is evenmin een pleidooi voor een slordig gebruik van de historische informatie. In de kern is geschiedschrijving de grote kunst van het weglaten. Het verleden heeft een overdaad aan bronnen nagelaten, maar het bestaat uiteindelijk alleen dankzij de talenten van de geschiedschrijver. De keuzes die hij maakt, moeten steeds weer opnieuw in het historisch debat worden getoetst. Ze dienen echter ook aan de zich steeds wijzigende normen van de tijd te worden aangepast. Zelfs het oeuvre van de groten van de geschiedschrijving heeft daarom maar een beperkte levensduur. Hun namen kunnen iconen zijn en nog lang weerklinken, maar hun werk is doorgaans binnen een generatie over de houdbaarheidsdatum heen. Het past niet meer.

Die spanning in de geschiedschrijving, de noodzaak steeds weer opnieuw het heden een nieuw verleden en een nieuwe toekomst te verschaffen met de zekerheid dat jouw werk binnen afzienbare tijd achterhaald zal zijn, niet omdat de wetenschap is voortgeschreden, maar het heden andere vragen stelt, maakt ons tot *Philosophische Köpfe*. Het is daarom geen vak voor carrièrejagers, maar wel voor verlichte geesten die van Jacob Burckhardt hebben geleerd dat geschiedenis niet ‘*klug fur ein andermaal*’ maar ‘*weise fur immer*’. Om geschiedenis die rol naar behoren te laten vervullen hebben we wel degelijk onderzoek nodig, maar met mate en vooral veel onderwijs. Er zijn immers steeds weer nieuwe en omvangrijker generaties die van deze wijsheid doordrongen moeten raken.

Noten

1. J. Kloek en W. Mijnhardt, *1800. Blauwdrukken voor een samenleving* (Den Haag, 2001) 213-224. Voor een uitvoeriger analyse van de ontwikkeling in het historisch denken in deze periode.
2. Otto Dann, Norbert Oellers en Osterkamp, ed., *Schiller als Historiker* (Stuttgart/Weimar, 1995) 30 en 80.
3. Vgl. bijvoorbeeld het debat onder (jongere) historici dat in 2013 ontstond naar aanleiding van de column in *de Volkskrant* van 8 juni en het daaropvolgende debat in De Rode Hoed van Geerten Waling.
4. Leo Molenaar, *Nooit op de knieën: Marcus Bakker 1923-2009, communist en parlementariër* (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2015).

